

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційне дослідження Клендій Олександри
Юрїївни на тему «Редакції скрипкових концертів ХІХ століття:
критерії генерування», подане на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»**

Процес поступового дослідження українським музикознавством проблем музичного редагування творів у зв'язку з художніми тенденціями та стильовими особливостями різних епох тільки розпочинається. Надзвичайно змістовним і різноплановим є доробок у галузі скрипкової музики. Зокрема, ХІХ століття стало однією з найбагатших та найяскравіших епох для розвитку як творів великої форми, так і інших форм та жанрів. Скрипкові концерти Й. Брамса, Дж.-Б. Віотті, А. В'єтана, Г. Венявського, А. Дворжака, Н. Паганіні, К. Сен-Санса, П. Чайковського, «Іспанська симфонія» Е. Лало ввійшли до «золотого» фонду скрипкової творчості і є в репертуарі всіх професійних виконавців сучасності.

Тому, безперечно, що увага дисертантки до редакцій скрипкових концертів ХІХ ст. як форми адаптації композиторського оригіналу до вимог виконавської традиції, є своєчасним і виваженим кроком і засвідчує про наукову зрілість дослідниці.

Детальний аналіз рецензованого дослідження дозволяє стверджувати, що воно побудоване на глибокій джерельній базі, яка включає наукові праці, присвячені загальній історії скрипкового мистецтва; дослідницькі студії, де визначено шляхи розвитку європейських скрипкових шкіл; культурологічні та мистецтвознавчі дослідження, спрямовані на вирішення різноманітних теоретичних питань щодо стилів та жанрів скрипкової музики; наукові розробки, дотичні темі рецензованого дослідження, в яких вивчаються особливості редакцій інструментальних творів у контексті їх адаптації до виконавських традицій.

Слід відзначити, що збагаченню як історичного, так і теоретичного аспектів роботи та введенню до наукового обігу нових відомостей, пов'язаних із діяльністю провідних європейських скрипкових шкіл, сприяло глибоке вивчення численних матеріалів зарубіжних монографічних досліджень, наукових публікацій та матеріалів періодики (173 джерела іноземними мовами).

Відзначаючи позитивні риси дисертації Олександри Клендій, наголошу на умінні авторки здійснювати критичний огляд наявних інформаційних джерел, виважено аналізувати різнопланові наукові праці українських та зарубіжних вчених, про що свідчить добре аргументована власна позиція щодо виконавської редакції скрипкових концертів як форми адаптації

композиторського оригіналу, що є носієм виконавського стилю певної епохи, до технічних та художніх шаблонів іншої виконавської культури (с. 85).

Слід зазначити, що в першому розділі дисертації Олександра Клендій досить ґрунтовно досліджує генезис та динаміку розвитку процесу редагування і редакції як форми у жанрі скрипкового концерту. Зокрема, нею здійснюється чітка систематизація інформації щодо музичної редакції у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях другої половини XX – початку XXI ст.; розглядаються причини появи та розвитку редагування упродовж різних історичних періодів; вивчаються механізми впливу редакторського стилю на авторський текст; визначаються основні фактори розвитку виконавського стилю в умовах розвитку концертного жанру XVIII-XIX ст.

Варто також акцентувати увагу на тому факті, що дисертантка в розділі вводить поняття «скрипкового» (тобто звичного, закріпленого у свідомості) та «нескрипкового» (нового) як чинників розвитку виконавського стилю протягом XVIII-XX ст. та критеріїв генерування редакційних версій скрипкових концертів романтичної доби. З цього приводу вона зазначає, що ці категорії «виступають інструментом фіксації стабільних (традиційних) та мобільних (нових) елементів в еволюції скрипкового виконавського мистецтва» (с. 86). Розглядаючи розвиток виконавського мистецтва крізь призму діалектичної пари «скрипкове» та «нескрипкове», дисертантка аргументовано доводить, що редакції скрипкових концертів стають доказом складної впорядкованості всіх процесів, відбиваючи як орієнтацію композитора на виконавські норми свого часу та підпорядкування їх художній ідеї, так і прагнення редактора наблизитися до максимально точної передачі авторського задуму через подолання розриву різних епох.

Загалом, перший розділ дисертаційного дослідження побудований на переконливій мотивації та ґрунтовній джерельній базі.

У другому розділі дисертаційної роботи авторкою вивчаються особливості редакторського трактування композиторського тексту у аспекті взаємодії двох категорій – «скрипкового» та «нескрипкового». Діалектика таких співвідношень розглядається на матеріалі концертів Дж.-Б. Віотті, Л. ван Бетховена (підрозділ 2.1.), Н. Паганіні (підрозділ 2.2.), Й. Брамса, «Іспанської симфонії» Е. Лало (підрозділ 2.3.). У процесі музикознавчого та виконавського аналізу вище перелічених концертів дисертанткою враховуються різниці підходів авторів до трактовки композиційної побудови творів, усвідомлення функцій соліста та оркестру, особливості подачі музичної думки, що загалом корелюється з

орієнтацією композитора на виконавські традиції свого часу та підпорядкування їх художній ідеї.

Олександра Клендій аргументовано доводить, що саме у скрипкових концертах Ф. Мендельсона, М. Бруха, Е. Лало («Іспанська симфонія»), А. Дворжака, К. Сен-Санса (Концерт № 3) яскраво простежується наслідування традиціям максимального відтворення «скрипкового». Цю особливість вона в першу чергу пов'язує з тим, що автори цих творів не були представниками виконавського середовища, і вирішували проблеми розмежування композиторського та виконавського поглядів шляхом залучення виконавця до процесу створення скрипкової партії.

Зміни стереотипів жанру скрипкового концерту дисертантка насамперед пов'язує з новими тенденціями у виконавській та композиторській творчості, які найяскравіше проявилися у другій половині ХІХ століття. Це, зокрема, формування нового формату звукових уявлень, модифікація певних мелодико-ритмічних формул, удосконалення цілого ряду виконавсько-технічних засобів. У зв'язку з таким інноваційним поглядом на природу скрипки, різноманітні форми реалізації «нескрипкового» дослідниця пов'язує з концертними творами Л. ван Бетховена, Н. Паганіні, Й. Брамса, П. Чайковського. Співставляючи оригінали скрипкових концертів із їх письмовими редакціями, Олександра Клендій акцентує увагу на прагненні редакторів другої половини ХІХ – початку ХХ століття наблизитися до максимально точної передачі авторського задуму через подолання розриву між виконавсько-технічними вимогами різних епох.

В останньому підпункті другого розділу простежуються особливості еволюції концертного жанру в останній третині ХІХ століття, які дисертантка насамперед пов'язує з виникненням нового формату взаємин соліста та композитора. З цього приводу вона наголошує, що пріоритет драматургічного задуму над віртуозністю виявився домінантою в композиторському процесі, а підпорядкування соліста певним смисловим дефініціям, трансформація виконавського підходу розширили межі виконавських можливостей.

Високою інформативністю та глибокою аналітичністю вирізняється третій розділ дисертаційного дослідження Олександри Клендій – «Редакція як основа інтерпретаційного процесу (на прикладі Концерту для скрипки Л. ван Бетховена, D-dur, op. 61)». Професійно аналізуючи відеOVERSII бетховенського твору у виконанні таких провідних скрипалів, як Д. Ойстрах, О. Криса, А.-С. Муттер (друга половина ХХ ст.), Д. Грималь, І. Муравйов, В. Соколов (початок ХХІ ст.), та порівнюючи їх із графічно зафіксованими його редакціями, дисертантка, з одного боку, визначає даний тип виконавської інтерпретації візуально-акустичним різновидом редакції; з іншого – диференціює

виконавські трактовки за академічним чи новаторським спрямуванням.

Варто зауважити, що під час розгляду письмових редакцій дослідниця керується такими критеріями:

- розкриття драматургічного задуму твору з позиції наближення до авторського оригіналу та відповідності історичному стилю;
- відображення в інтерпретації музиканта його приналежності до конкретної виконавської школи;
- виправданість технічних перетворень, що виникають у процесі візуально-акустичної реалізації твору, в створену раніше редакцію;
- характеристика виконавського інструментарію (розшифрування мелізмів, уточнення динамічних нюансів, штрихів, аплікатури, агогічних доповнень) з метою розкриття індивідуальності трактовки музикантом обраної композиції (с. 170-171).

Здійснивши аналіз візуально-акустичних та нотно-графічних редакцій скрипкового концерту Л. ван Бетховена, Олександра Клендій відзначає, що домінуючим у концертній практиці другої половини ХХ – першої третини ХХІ століття було все ж таки академічне (традиційне) тлумачення твору. Проте, «за останні десятиліття намітився курс до романтизації з ознаками сентиментальності, що супроводжується демонстрацією надвіртуозного» (с. 210). Цю тенденцію вона пов'язує насамперед з концертами Л. ван Бетховена та П. Чайковського. Окрім того, дисертантка слушно зауважує, що «компаративне співставлення редакторських графічних уточнень з тим, що реалізується музикантами візуально-акустично, більшою мірою свідчить про еклектичність підходу до виконуваного, оскільки втілення всіх редакторських зауважень часто супроводжується корегуванням з боку скрипаля, згідно його власних уявлень» (с. 210).

Підсумовуючи теоретичний матеріал третього розділу, Олександра Клендій відзначає, що розвиток цифрових технологій сприяє розширенню меж самого терміну «редакція». Сьогодні це поняття повною мірою може бути віднесене до прикладів, як зафіксованих в нотах, так і візуально. Незважаючи на тип вираження, всі вони виступають наочним свідомством оригінального підходу виконавців до перегляду вже затверджених виконавських кліше.

Серед інших позитивних аспектів проведеного наукового пошуку відзначимо також достатньо широку апробацію основних результатів дослідження як на наукових конференціях, так і у численних публікаціях як в українських, так і в зарубіжних виданнях. Відзначимо також і наявну

пропорційність розділів дисертації. Органічним доповненням до теоретичної частини роботи є змістовні додатки.

У той же час, позитивно оцінюючи рецензоване дисертаційне дослідження, слід звернути увагу й на окремі недоліки:

- Достатньо дискусійним є твердження авторки, що «сучасний музикант в момент гри одночасно виступає і в ролі інтерпретатора, і в ролі редактора, пропонуючи версію, що фіксується не графічно, а візуально за допомогою медіазасобів» (с. 21). На мою думку, професійний скрипаль-виконавець під час концертного виступу не може дозволити собі вносити зміни у текст. Як правило, він користується нотно-графічною редакцією твору (або поєднанням кількох редакцій, інколи з власними корективами), на сценічну підготовку якого витрачається певний час і значні зусилля. Хоча, звісно такі корекції іноді допускаються, але спостерігаються вони, як правило у грі виконавців музики фольклорного, джазового спрямування та інших сучасних неакадемічних напрямів.
- Хотілося б почути, які критерії використовувала дисертантка у процесі вибору аналітичного матеріалу дослідження. Зокрема, метою дисертації є виявлення та обґрунтування критеріїв генерування редакцій скрипкових концертів *романтичної доби*, проте в роботі розглядаються скрипкові концерти Дж. Віотті, які за стилістикою є класичними; це ж стосується і Концерту Л. ван Бетховена D-dur. З іншої сторони, до аналітичного матеріалу дисертації не увійшли скрипкові концерти Анрі В'єтана, які належать до «золотого» фонду романтичної інструментальної музики і характеризуються як віртуозною штриховою технікою, так і яскравою образністю.
- У висновках до третього розділу, поряд з інформацією щодо особливостей інтерпретації Концерту для скрипки з оркестром D-dur Л. ван Бетховена, згадуються також скрипкові концерти П. Чайковського, Й. Брамса, Дж. Віотті, Н. Пананіні. На мою думку, цю інформацію доцільніше було б перенести до загальних висновків, а у висновках до розділу узагальнювати виключно матеріал, заявлений у його назві.

Наведені зауваження ніякою мірою не впливають на цілком позитивне враження від рецензованої роботи, яка є актуальною, цілісною та сучасною за методологічними засадами, новаційною за предметно-науковими ракурсами та аналітичним матеріалом.

Текст дисертації відображає основний зміст проведеного наукового пошуку. Концепція Олександри Клендій знайшла відповідне оприлюднення у провідних наукових фахових та міжнародних виданнях, професійно спрямованих збірках й методичній літературі, наукових конференціях різних рівнів. В роботі не виявлені порушення академічної доброчесності, що засвідчено звітом перевірки тексту засобами комплексного онлайн-сервісу Unicheck.

На основі вище викладеного стверджую, що дисертаційна робота «Редакції скрипкових концертів ХІХ століття: критерії генерування», є самостійним та завершеним науковим дослідженням, яке повністю відповідає вимогам пунктів 5-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ № 44 від 12 січня 2022 р., а також затвердженим наказом МОН від 12 січня 2017 року «Вимогам до оформлення дисертації», тож її авторка – Клендій Олександра Юріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри виконавського мистецтва
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Волощук Ю. І.